

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

LR Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetui

2022 03 29

DĖL UŽIMTUMO ĮSTATYMO NR. XII-2470 1, 12, 16, 20, 22, 24, 28, 29, 30, 31, 36, 37, 38, 39(1), 40, 44, 46, 47, 48, 48(1) STRAIPSNIŲ, PRIEDO PAKEITIMO IR ĮSTATYMO PAPILDYMO 39(2), 39(3) IR 48(2) STRAIPSNIAIS ĮSTATYMO PROJEKTO NR. XIVP-1399

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas (toliau - NSMOT) Užimtumo įstatymo Nr. XII-2470 1, 12, 16, 20, 22, 24, 28, 29, 30, 31, 36, 37, 38, 39(1), 40, 44, 46, 47, 48, 48(1) straipsnių, priedo pakeitimo ir Įstatymo papildymo 39(2), 39(3) ir 48(2) straipsniais įstatymo projekto Nr. XIVP-1399 ir Sveikatos draudimo įstatymo Nr. I-1343 6 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIVP pateikia organizacijos pastabas.

1. Bendrosios pastabos:

- 1.1. Palaikome Vyriausybės siekius **mažinti šešėlių bei plėtoti kompleksiškas paslaugas** darbo neturintiems asmenims, siekiant jų įdarbinimo. Tačiau įstatymo projekte **pasigendame konkrečių priemonių**, ypač paslaugų srityje. Dalis siūlymų numatyti teisinga kryptimi, tačiau nėra aiškūs mechanizmai, kaip tai veiks praktikoje.
- 1.2. **Projektas neatliepia kompleksinių darbo rinkos iššūkių.** Didžioji dalis atsakomybės dėl darbo permetama patiems bedarbiams, neatsižvelgiant į tai, kad darbo paklausoje egzistuoja ryškūs regioniniai skirtumai. Didelė dalis darbo vietų koncentruojasi didmiesčiuose. Regionuose darbo vietų yra kur kas mažiau, o jų kokybė yra labai prasta.
- 1.3. **Institucijų komunikacija pristatant pateiktus siūlymus - labai nevienareikšmiška.** Dažnai nėra aiškus nei pagrindinis reformos tikslas, nei atskirų nuostatų interpretavimas. Raginame suvienodinti komunikaciją ir nustatyti aiškias politines kryptis, kurių siekiama šia reforma. Daugiausia turėtų būti akcentuojamas ne siekis išbraukti žmones iš Užimtumo tarnybos (toliau - UŽT) sąrašų, o paslaugų užtikrinimas ir barjerų šalinimas siekiant įtraukti žmones į darbo rinką. Kitu atveju sukuriamas papildomas politinis spaudimas, skatinantis "apvalyti" institucijų sąrašus ir dar labiau stigmatizuojami žmonės, susidūrę su sunkumais.

2. Dėl naujo statuso "besirengiantis darbo rinkai" įvedimo:

- 2.1. **Pritariame naujo statuso įvedimui siekiant taikinti paslaugas, tačiau atkreipiame dėmesį, kad kartu su juo numatomas ir įsipareigojimas** teikti kompleksiškas paslaugas, kuriomis siekiama žmonių gražinimo į darbo rinką. Pritariame, kad UŽT trūksta išteklių tokias paslaugas teikti, todėl būtina bendradarbiauti su kitomis institucijomis, ypač nevyriausybinėmis

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

organizacijomis (toliau - NVO). NVO dažnai teikia specializuotas paslaugas, kurios pritaikytos konkrečioms tikslinėms grupėms, taip užtikrinant jų kokybę ir individualizavimą.

- 2.2. Vis dėlto, **paslaugų sistema nėra pakankamai išplėtotą ir kartu su pakeitimais nebus prieinama visiems bedarbiams**. Reiškiame susirūpinimą, kad žmonės negavę tinkamų paslaugų, bus tiesiog išmesti iš UŽT ir atsidurs dar didesnėje atskirtyje. Todėl būtina skubiai ieškoti mechanizmų, kurie užtikrintų paslaugų prieinamumą bei investuoti į specialistų rengimą.
- 2.3. **Paslaugų teikimas ir siekis įdarbinti žmones, kurie susiduria su įvairiais sunkumais nevyksta linijiniu būdu**. Siūlomuose pakeitimuose “besirengiančio darbo rinkai” asmens statusas iš esmės nukreipia tik į socialines paslaugas, o tik išsprendus konkrečias problemas - nukreipiamas į darbo rinką. Atkreipiame dėmesį, kad tokiu būdu praktikoje nebūtinai sulauksime norimo rezultato. Iš tiesų gali pasitaikyti iššūkių, kurių neišsprendus asmuo negali dalyvauti darbo rinkoje (pavyzdžiui, priklausomybės). Tačiau didelė dalis iššūkių gali būti sprendžiami kartu su darbo paieška, pavyzdžiui vaikų užimtumo klausimas gali būti sprendžiamas ieškant tokio darbo, kuris užtikrintų laisvą darbo grafiką ir pan. NVO praktika rodo, kad paslaugos yra **veiksmingiausios tada, kai darbo paieška ir socialinių iššūkių sprendimas vyksta kartu**. Tam būtinos labai individualizuotos paslaugos, nuodugnus poreikių ir gebėjimų įvertinimas. Be kita ko, didelė dalis problemų išryškėja tik žmogui įsidarbinus, pavyzdžiui, įsiskolinimai, bendrųjų įgūdžių trūkumas, konfliktų sprendimo įgūdžių stoka. Todėl būtina užtikrinti paslaugų teikimą ir žmogui įsidarbinus.
- 2.4. **Pakeitimai iš esmės nenumato jokių naujų paslaugų**. Dabartiniame projekte numatyta tik viena nauja paslauga - “konsultavimas dėl pasirengimo dirbti”. Tačiau jos turinys yra labai abstraktus ir be kita ko nukopijuotas nuo prieš tai buvusios profesinės karjeros planavimo paslaugos. Nėra apibrėžtos konkrečios paslaugos, kaip konsultavimas dėl pajamų (įsiskolinimų) valdymo, pagalba įsidarbinus, karjeros konsultavimas, tarpininkavimas įsidarbinant, darbo paieškos įgūdžių ugdymas. Nėra aišku, kokie specialistai teiks šias paslaugas ir kiek laiko joms bus skirta.
- 2.5. **Projekte nėra numatyta papildomų lėšų socialinių, integracinių paslaugų teikimui**. Aiškinamajame rašte įvardintos dabartinės gerosios praktikos savivaldybėse ir NVO. Išskirta “Socialinę atskirtį patiriančių asmenų integracija į darbo rinką” priemonė, Alternatyvių investicijų detektoriaus projektas. Tačiau šių projektų finansavimas baigiasi 2023 m. pabaigoje. Projekte niekaip neįvardinta, kaip bus užtikrintas šių paslaugų tęstinumas, kokiomis lėšomis ir pagal kokį modelį toliau bus skatinama tvari gerųjų praktikų plėtra.
- 2.6. Užimtumo įstatyme numatytas paslaugas iš esmės įgyvendina tik Užimtumo tarnyba, o **NVO nėra matomi kaip integracijos į darbo rinką paslaugų teikėjai**. Tai būtina spręsti įtraukiant konkrečias paslaugas į Užimtumo įstatymą arba Socialinių paslaugų katalogą. NVO numatyti kaip galimus paslaugų teikėjus. Šiuo metu siūloma pasitelkti NVO paslaugas ne tik psichologiniam konsultavimui, bet ir kitoms konsultavimo paslaugoms. Tačiau konsultavimas

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

tikrai nėra vienintelė integracijos į darbo rinką paslauga, kurią gali teikti NVO. NVO jau dabar teikia tokias paslaugas, kaip pagalbą įsidarbinus, karjeros konsultavimą, tarpininkavimą įsidarbinant, darbo paieškos įgūdžių ugdymą, tačiau šios paslaugos nėra teisiškai reglamentuotos ir neretai yra “paslepiamos” po kitų paslaugų aprašais, o tai savo ruožtu stabdo šių paslaugų plėtrą. Taip svarbu ir adekvačiai bei tvariai finansuoti teikiamas paslaugas, bei sudaryti sąlygas organizacijoms augti kaip paslaugų teikėjoms, t.y. investuoti į jų gebėjimų ugdymą, intensyviau įtraukti į tarpinstitucinį bendradarbiavimą.

- 2.7. **Dvejonių kelia 22 straipsnio 7 dalyje numatytas baigtinis kriterijų sąrašas, skirtas nustatyti „besirengiančio darbo rinkai“ asmens statusą, o taip pat ir tam tikrų kriterijų taikymas praktikoje.** Pavyzdžiui, 1 punkte kyla klausimų, kaip bus nustatytas socialinių įgūdžių ar motyvacijos trūkumas. Be kita ko, NVO praktika rodo, kad taip vadinamas motyvacijos trūkumas kartais iš tiesų yra nepasitikėjimo, baimių, stigmatizacijos išraiška. Tuomet ši problema sprendžiama suradus konkrečiam žmogui tinkančią darbo vietą, užtikrinant nuoseklų tarpininkavimą ir pagalbą darbo vietoje. Ties 2 punktu kyla klausimas, ar šis bus taikomas tik tiems asmenims, kurie oficialiai slaugo arba prižiūri artimuosius bei atitinkamai gauna ligos išmokas, ar taip pat bus atsižvelgiama ir į tuos asmenis, kurie, pavyzdžiui, turi vaikų, bet šie neturi galimybių lankyti darželį ar prailgintą klasę mokykloje. 3 punkte numatytas kriterijus dėl asmens įsiskolinimų: nors specializuotų paslaugų teikimas įsiskolinusiems asmenims yra labai svarbus, tačiau paprastai ši problema sprendžiasi tik žmogui įsidarbinus. Be kita ko, neretai tai trunka ilgus metus. Vadinasi, paslaugų teikimas turi būti derinamas kartu su įdarbinimu, o ne išskiriant kaip netinkamus darbo paieškoms asmenis. 4 punkte numatytas kriterijus, kad asmuo neturi galimybių atvykti į darbo vietą turėtų būti taikomas atsižvelgiant į konkrečią darbo vietą, o ne asmeniui bendrai.. 5 punkte kyla klausimų, ar šis kriterijus bus taikomas tik asmenims, kurie turi oficialiai nustatytą ir patvirtintą priklausomybę. Kaip žinia, paprastai priklausomybės pripažinimas yra labai ilgas ir nelengvai pasiekiamas procesas.

Siūlome:

- 2.8. Siekiant tvarių rezultatų, reikia išvengti paslaugų linijiškumo ir siekti kuo **didesnės socialinių ir įdarbinimo paslaugų integracijos**. Net ir turint “besirengiančio darbo rinkai” statusą, žmonės turėtų būti skatinami integruotis į darbo rinką ir teikiant individualizuotas paslaugas - ieškomi jų gebėjimus ir individualias situacijas atitinkantys darbo pasiūlymai. Taip pat **peržiūrėti „besirengiančio darbo rinkai“ statuso nustatymo kriterijus**.
- 2.9. Konsultuojantis su skirtingomis institucijomis, **numatyti arba išplėsti integracijos į darbo rinką paslaugas**. Užimtumo įstatyme arba socialinių paslaugų kataloge numatyti arba išplėsti tokias paslaugas kaip pagalba įsidarbinus, karjeros konsultavimas tarpininkavimas įsidarbinant, darbinį įgūdžių ugdymas. Tarp galimų šių paslaugų teikėjų būtina įtraukti ir NVO. **Įtraukti “konsultavimą dėl šeimos / asmens pajamų (skolų) valdymo”** į socialinių paslaugų katalogą. Ši paslauga turėtų būti prieinama visiems gyventojams, nepriklausomai nuo jų užimtumo statuso. Taip pat numatyti finansavimo šaltinius tokių paslaugų teikėjų apmokymui ir paslaugų

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

palaikymui. Plečiant paslaugų tinklą būtina svarstyti ir **tvarius jų finansavimo mechanizmus**. Siūlome sudaryti veiksmų planą, kaip bus užtikrinamas paslaugų tinklo finansavimas, o NVO atveju - perėjimas nuo projekcinio integracijos į darbo rinką paslaugų finansavimo prie paslaugų pirkimo bei *social impact bonds* įgyvendinimo galimybę.

3. Dėl tinkamo darbo apibrėžimo

3.1. Dėl kriterijų iki 9 mėnesių, numatytų 30 straipsnio pakeitimuose:

3.1.1. 4 – 9 mėnesius nedirbančiam asmeniui darbo skelbime siūlomas mėnesinis darbo užmokestis ne mažesnis kaip **60 procentų buvusios algos yra gerokai per žemas**. Asmeniui, kuris nedirba mažiau nei 4 mėn. tai yra nepagrįstas spaudimas įsidarbinti net gerokai prastesnėmis sąlygomis.

3.1.2. **Taikant individualų vertinimą, svarbu atsižvelgti į žmogaus gebėjimus ir kitus poreikius** (iškritimo iš darbo rinkos priežastis, lūkesčius kitam darbui, persikvalifikavimui, turimus darbo paieškos įgūdžius, sveikatos iššūkius, situaciją šeimoje ir pan.). Neseniai iškritusiems iš darbo rinkos teikiamos paslaugos neturi apsiriboti vien UŽT registruotų darbo pasiūlymų siūlymu. Asmeniui praradusiam darbą turėtų būti skubiai suteikiama visa būtina individuali ir intensyvi pagalba apsisprendžiant dėl darbo paieškos krypties, susirandant darbo pasiūlymus, pasirenkant CV ir motyvacinį laišką, sprendžiant kitus iššūkius (pvz. transporto ar vaikų priežiūros). Kadangi darbo praradimas neretai ir taip yra didelis stresas ir gyvenimo pokytis, paslaugos turi būti maksimaliai orientuotos į asmens palaikymą, jo poreikių išklausimą ir pozityvų skatinimą aktyviai dalyvauti darbo paieškose arba persikvalifikuojant. Siūlant tinkamą darbą, svarbu įvertinti **ne vien formalią kompetenciją**, nes asmuo gali turėti jau seniai nebepaklausią profesiją, bet ir realius žmogaus gebėjimus bei lūkesčius. Tai itin svarbu ir pažeidžiamoms grupėms, o ypač žmonėms su negalia. Tokiu atveju svarbi labai tiek individuali prieiga prie žmogaus, tiek darbdavio poreikiai bei lūkesčiai.

3.1.3. **Dabartinis reguliavimas neatsižvelgia į galimybes derinti darbą su šeimyniniais įsipareigojimais**. Reikėtų išvengti atvejų, kuomet asmeniui, auginančiam ir/ar globojančiam vaikus, yra siūlomas pamaininis darbas.

3.2. Dėl kriterijų nuo 9 mėn.:

3.2.1. **Žmogaus kvalifikacijos ir atlyginimo kriterijų išbraukimas kelia didelį susirūpinimą**. Jeigu 9 mėn. darbo neturintis asmuo nesutinka dirbti darbo ne pagal kvalifikaciją arba už itin žemą atlyginimą - tai jokių būdu nereiškia, kad asmuo darbo neieško. Taip pat šiuo siūlymu neatsižvelgiama į regioninius skirtumus ir darbo rinkos realijas. Bent ketvirtis UŽT registruotų darbo pasiūlymų yra transporto sektoriuje, be to, tokiu būdu nesudaromos paskatos darbdaviams gerinti darbo sąlygas. Tad kyla rizika, kad dalis žmonių neteks socialinės apsaugos nepagrįstai.

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

- 3.2.2. **Remiantis UŽT atstovų viešais pasisakymais, jau šiuo metu išmetamų iš UŽT žmonių skaičius yra nemažas.** Kaip buvo skelbiama spaudos konferencijoje, vien 2021 m. rugsėjo mėnesį net kas šeštas žmogus, išregistruotas iš UŽT, buvo dėl to, kad atsisakė netinkančių darbo pasiūlymų. NVO ir skurdą patiriančių asmenų patirtis rodo, kad ir iki šiol į nustatytus kriterijus yra žiūrima pernelyg formaliai (pavyzdžiui, asmeniui su vadybininko patirtimi teikiamas pasiūlymas pardavinėti vandens filtras, juos siūlant asmens namuose, o šiam atsisakius - asmuo braukiamas iš sąrašų). Pasitaiko atveju, kad nerandant tinkamo darbo žmonės yra skatinami užsiimti individualia veikla. Matome riziką, kad šios problemos ne tik nebus sprendžiamos, bet tik dar labiau paskatins išbraukimą iš sąrašų, nesuteikiant realių paslaugų, ir neužtikrins tvarių rezultatų.

Siūlome:

- 3.2.3. Atskirti laikotarpius, kada žmogui teikiamos intensyvesnės paslaugos, o kada griežtinami tinkamo darbo pasirinkimo kriterijai. Pritariame, kad paslaugos intensyvėtų jau po 9 mėn. nedarbo, tačiau būtina prailginti tinkamo darbo kriterijų diferencijavimo **laikotarpį nuo 9 iki 12 mėn.**
- 3.2.4. Nustatyti, kad darbo skelbime siūlomas mėnesinis darbo užmokestis **turi būti ne mažesnis kaip 80 proc. buvusios algos.** Po 12 mėnesių - ne mažesnis kaip 60 proc. nuo 18 mėn. atsisakyti buvusio darbo užmokesčio kriterijaus.
- 3.2.5. Nustatyti **papildomą kriterijų**, kuriuo būtų atsižvelgiama į žmogaus galimybes derinti darbą ir šeimyninius įsipareigojimus.

4. Dėl bedarbio statuso panaikinimo:

- 4.1. Palaikome pakeitimą, kuriame numatoma, kad pakaktų **tik vieno institucijų pranešimo apie darbą šešėlyje.** Tuo pačiu atkreipiame dėmesį, kad turi būti **dedamos pastangos ir asmenims sudarant sąlygas legalizuotis.** Tai, kad asmenys nedirba daugybę metų, tačiau vis iš naujo yra išbraukiami, o po to vėl registruojasi UŽT, rodo, kad jų situacija iš esmės nepagerėja. Siekiant šešėlio sumažinimo, svarbu įgalinti ir kitas institucijas (Valstybinę darbo inspekciją, Mokesčių inspekciją), kurios užtikrintų darbdavių atsakomybę, o taip pat ir teikti paslaugas asmenims, kurie nedirba dėl įsiskolinimų.
- 4.2. Galiausiai, primygtinai raginame atskirti, kad darbas šešėlyje ir tinkamo darbo nepriėmimas yra visiškai skirtingi dalykai ir **negali būti tapatinami.**

Siūlome:

- 4.3. **Komunikacijoje aiškiai įvardinti,** kad pasiūlymų atsisakantys asmenys jokių būdu nereiškia, kad šie dirba nelegaliai ir dėl to atsisako pasiūlymų.

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

4.4. Iš anksto numatyti kriterijus ir vykdyti nuosekliai, **išsamią pakeitimų poveikio stebėseną**. Būtina stebėti, kaip keičiasi išbraukiamų iš UŽT sąrašų žmonių dinamika, kokie yra jų demografiniai ir socialiniai bruožai (amžius, negalia, šeimyninė padėtis). Aiškiai išskirti, kokios yra išmetimo priežastys, kokiais kriterijais remiantis, žmonės išbraukiami iš sąrašų. Kokios yra bedarbio statuso netekusių žmonių pajamos ir pajamų rūšis. Besirengiančių darbo rinkai asmenų atveju papildomai stebėti, kokios paslaugos jiems yra suteikiamos.

5. Dėl išmokų pritraukiamiems aukštos kvalifikacijos specialistams:

5.1. **Nepritariame 12 ir 48 straipsnių pakeitimams, kurie numato išmokas atvykimo išmoka iš užsienio pritrauktiems darbuotojams ir juos pritraukusiems darbdaviams.** NSMOT vertinimu, tie darbdaviai, kurie yra pajėgūs mokėti 2993 Eur (o Ukrainos piliečiams 1752 Eur) siekiančius atlyginimus, neturėtų būti šiuo metu neturėtų būti prioritetas skirstant kompensacijas. Aukštos kvalifikacijos darbuotojų darbdaviai ir taip ieško, todėl netikslinga juos dar ir finansiškai skatinti valstybės lėšomis. Įsikūrimo parama aukštos kvalifikacijos nuo karo bėgantiems ukrainiečiams nėra socialiai teisinga kitų karo pabėgėlių atžvilgiu. Atkreipiame dėmesį, kad daugelis karo pabėgėlių įsikuria Lietuvoje su didelėmis NVO pastangomis. Jau šiandien dalis nevyriausybinų organizacijų teikia paslaugas ir teikia integracijos į darbo rinką paslaugas pabėgėliams iš Ukrainos. Organizacijos iki šiol nesulaukia tvaraus šių paslaugų finansavimo mechanizmų ir didele dalimi teikia šias paslaugas savanoriškais pagrindais. Todėl skirstant biudžeto lėšas skatiname prioretizuoti šiandien būtinų ir jau teikiamų paslaugų finansavimą ir orientuotis į kompetencijų ugdymą bedarbiams, kurie neturi reikiamos kvalifikacijos ir taip plėsti potencialių kandidatų ratą.

6. Papildomos pastabos:

- 6.1. Palaikome papildomos paramos judumui išplėtimą.
- 6.2. Palaikome papildomą dėmesį įsiskolinimams.
- 6.3. Palaikome neformalaus švietimo ir aukštos pridėtinės vertės mokslų įtraukimą.
- 6.4. Atkreipiame dėmesį ir į kitas Įstatymo nuostatas, kurios turėtų būti peržvelgiamos. Siūlome **išbraukti 5 straipsnio 3 punkte numatytą veiklą pagal paslaugų kvitus** teikiant žemės ūkio ir miškininkystės paslaugas, nes tai neužtikrina tvarių pajamų ir socialinės apsaugos. Taip pat siūlome išbraukti 30 straipsnyje numatytus įkainius, teikiant pagalbą įsidarbinant ir lydimąją pagalbą įsidarbinus.

Direktorė

Aistė Adomavičienė

Raštą parengė Rimgailė Baltutė, rimgaile@smtinklas.lt, +37062389005